

Daphne

ÅRGÅNG 29:1 2018

Daphne

Utkommer med minst 2 nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION

Tf. redaktör Magdalena Agestam
08-649 15 69
daphne@bsis.org

Fackgranskare Thomas Karlsson
070-546 12 04
thomas.karlsson@nrm.se

Teknisk redaktör Lena Eliasson
070-651 25 27
lena@grafiskaspranget.se

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 200 kr (2018) och administreras av Botaniska Sällskapet.

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Henry Gudmundson
Önskegången 71
135 54 Tyresö
info@bsis.org
Hemsida: www.bsis.org
Twitter: @BSIABD
Plusgiro: 196094-7
Ordinarie medlemsavgift 2018: 200 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o ArtDatabanken SLU
Box 7007
750 07 Uppsala
upplands.botaniska.forening@gmail.com
Hemsida: upplandsbotaniska.se
Plusgiro: 327956-9
Medlemsavgift 2018: 120 kr

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Årgång 29 nr 1 2018

ISSN 1101-5527

Wikströms Tryckeri AB, Uppsala

Bidrag till *Daphne* mottages tacksamt!

Manus skickas till daphne@bsis.org eller c/o Thomas Karlsson, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm

Instruktion till författare

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. Artiklar som är längre än en Daphne-sida bör delas upp i stycken med underrubriker. Vetenskapligt namn ska anges för varje art första gången den nämns i den löpande texten, men om texten kan upplevas svårläst på grund av många artnamn kan de vetenskapliga namnen istället samlas i en separat lista. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till.

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post eller USB-minne. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – tag kontakt med redaktionen i god tid! Författare ska tillåta att Daphne läggs ut på BSISs och UBFs hemsidor. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Ordföranden har ordet:

DET ÄR I SLUTET AV FEBRUARI och jag är sedan en dryg vecka tillbaka ordförande i Upplands Botaniska Förening efter Karolin Ring. Årsmötesföredraget av Torbjörn Tyler var mycket inspirerande. Han berättade om resultaten från det nu delvis publicerade Millora-projektet, en slags Skånes flora "light" med fokus på att försöka upptäcka snabba, sentida floraförändringar och deras orsaker. Resultaten blev över förväntan. Trots att endast 200 av Skånes floras rutor återinventerades under de åtta år (2008–2015) som projektet varade, så är det tydligt att vi är inne i en tid av accelererande förändringar, främst orsakade av ett allt varmare klimat med förlängd växtsäsong, men även av fortsatt förändrad markanvändning. Hur ser det ut om 50 år, kan vi föreställa oss det? Kommer vi ha några betande tamdjur utanför reservaten och kommer det att finnas någon miljö som inte innehåller främmande växtarter?

Jag hoppas att vi i UBF och BSIS till 2019 eller åtminstone 2020 har dragit igång en Millora-inventering i vår del av Sverige. Visst ska vi väl mäta med 200 rutor inom 5–10 år? Det känns angeläget ur flora- och miljöövervakningssynpunkt, och blir ett gyllene tillfälle att engagera och fortbilda en ny generation botanister i inventerandets underbara äventyr. En sådan inventering lär dessutom bli betydligt mer lätthanterlig än den under 2010 publicerade totalinventeringen av Upplands flora, eftersom rapporteringen kan ske direkt i Artportalen.

Viktig rapportering 2018

Under 2017 och början av 2018 gör ArtDatabanken ekologiska riskklassificeringar av främmande arter bland alla organismgrupper. Resultaten kommer förhoppningsvis att vara presenterade mot slutet av året. Kärlväxterna utgör drygt två tredjedelar av ca 2600 främmande arter som skulle kunna etablera sig i landet. Därför vill jag särskilt uppmana alla att rapportera fynd av främmande, potentiellt invasiva kärlväxter i Artportalen, gärna med foton och mängduppskattningar. Det ger möjligheter att följa upp utvecklingen på enskilda lokaler och att vidta åtgärder om så behövs.

Eftersom Sverige ska rapportera till EU hur det går för de utpekade arterna i habitatdirektivet i början av 2019, så är 2018 sista chansen att få in rapporter. Lokaler som Floraväktarna inte återbesökt på flera år finns för gulyxne i främst Uppsala län och för hällebräcka i västra Sörmlands län. Guckuskon har vi däremot bra koll på. Ävjepilörten är hos oss bara känd från Dalälven – förhoppningsvis ska vi kunna återfinna den nedströms Älvkarleby efter 20 år.

När du läser detta är försommaren redan i full gång. Självt hoppas jag på att äntligen få se blommande norna och slättergubbe – arter som jag har rapporterat, rödlistat och skrivit om men faktiskt aldrig har sett IRL (in real life) – och bekanta mig med fler nordostkinesiska myrar. Och kom ihåg: växtsäsongen är lång, det går att leta efter ryl och platta lumrar så länge marken är bar, om inte annat så finns det ju mossor, lavar och svampar att kika på!

FOTO: ULF BIEKE

Sebastian Sundberg
ordförande UBF

Upplands
Botaniska Förening

Sebastian berättar mer
om sig och sina projekt
i *Botaniststafetten*, s 28.

Deadline!

för manus till
nästa *Daphne* är
20 september
2018!

Alla bidrag är
välkomna.

Skogsskräppan är etablerad vid Tullgarn

ROLF WAHLSTRÖM TEXT OCH FOTO

DET ÄR SLÅTTERVECKA vid Skräddartorpskärrer i augusti 2017. Efter avslutat arbete på torsdageftermiddagen åker Mats Blomstedt och jag till näraliggande Tullgarns slottspark för att spana efter stor sötväppling *Melilotus altissimus*, efter tips av Lennart Karlén. Men först går vi till fågeltornet och tittar på myrspov och brushane bland alla hundratals gäss på stranden.

På väg genom parken mot den utpekade lokalen ser vi längs stigarna bland annat vit björnlöka *Heracleum sphondylium* subsp. *sphondylium*, stor bockrot *Pimpinella major* och vitfryle *Luzula luzuloides*. Vi ser också en och annan gårdsskräppa *Rumex longifolius* och tomtskräppevarianter *Rumex obtusifolius*. Men så pekar Mats på ett bestånd med skräppor som ser distinkt annorlunda ut. I den närmaste omgivningen finns ett 50-tal plantor. De är jämförelsevis lågvuxna och gracila med släta, brett lansettlika blad med rundad bas. Mest markanta är de glesa och smala blomställningarna utan stödblåd i den övre delen och med nästan lysande vitgula grynn på hyllebladen. Vid närmare betraktande är det ett grynn på ett långsmalt inre hylleblad per blomma, de två andra inre hyllebladen är mycket mindre och saknar grynn. Grynn är också påfallande stort i förhållande till hyllebladet. Ingen av oss har sett en sådan skräppa tidigare och när vi bläddrar i *Den nya nordiska floran* (Mossberg & Stenberg 2003) ser vi att allt stämmer med skogsskräppa *Rumex sanguineus*. Förutom att den inte ska finnas i Sörmland!

Hemkommen tittar jag förstås i Artportalen och kan då konstatera att skogsskräppa (två exemplar i frukt) faktiskt har rapporterats från Tullgarns slottspark (Henry Gudmundson 2007). Det är lite märkligt att det är enda noteringen och att den till exempel inte har rapporterats av Lennart Karlén, som är långvarigt bekant med floran i parken. I *Sörmlands flora* (Rydberg & Wanntorp 2001) finns inga uppgifter om att det skulle växa skogsskräppa vid Tullgarn och inte någon annanstans i Sörmland heller. Däremot nämns en äldre uppgift att skogsskräppa ska ha insamlats 1888 vid Täckhammars gård, cirka en mil norr om Nyköping. Belägg finns i herbariet i Helsingfors, men författarna anser det osäkert om växten verkligen har funnits vildväxande där. Enligt Lennart Karlén besöktes lokalen under inventeringen utan något återfynd. I *Stockholmstraktens växter* (Almquist & Asplund 1937) finns inte skogsskräppa med och i Hulténs atlas från 1950 finns ingen kartreck i landskapet.

Arten växer på fuktig och mullrik jord i lundar och lövskogar. Den tätaste förekomsten är i Skåne och på Öland, men arten förekommer sällsynt i alla kustlandskap från Bohuslän till Småland samt på Gotland (första fynd 2017). Första rapporten från Sverige ("fuktiga skogar") är från Retzius (1795), och det finns rikligt med herbariebelägg från

Not: Arten skogsskräppa *Rumex sanguineus* representeras i Sverige av två varieteter. Den i södra Sverige naturligt vilda varieteten är var. *viridis*, vanlig skogsskräppa. Dessutom är blodskräppa, *R. sanguineus* var. *sanguineus*, funnen som förvildad vid några tillfällen under 2000-talet. Den odlas till prydnad för sina rödtecknade bladnerv. Beläggsexemplaren från både Tullgarn och Täckhammar tillhör varieteten vanlig skogsskräppa *R. sanguineus* var. *viridis*.

Det ena beståndet av skogsskräppa *Rumex sanguineus* växer i anslutning till gångvägar i den trädbevuxna och delvis ganska lummiga parken. Några bestånd kan skönjas till höger om gångvägen där annan växtlighet är sparsam. Tullgarns slottspark, Höllö socken, 2017-08-19.

FOTO: ROLF WAHLSTRÖM

Skogsskräppa *Rumex sanguineus* har ett gracilt växtsätt, med glesa kransar i blomställningen utan stödblåd i de övre delarna. Basbladen (varav ett till höger) är jämbreda med släta kanter och rundad bas (inte kilformig eller tvärhuggen). Belägg i Riksmuseet från Tullgarns slottspark. SCANNING: JOHANNES LUNDBERG

1800-talet och början av 1900-talet, framför allt från Skåne och Öland. I *Smålands flora* (Edqvist & Karlsson 2007) anges arten vara ursprunglig på ett par lokaler söder om Kalmar.

När vi dagen därpå är tillbaka på slåttern och visar vårt belägg, blir Lennart Karléns svar att när han själv deltog i inventeringsläger i början på 80-talet förklarade professor Måns Ryberg att skräpporna i parken utan undantag utgjordes av underarter och varianter av tomtskräppa, inklusive hybrider. Med detta lät sig såväl Lennart som hela gruppen kring Sörmlands flora nöja. Men jag insisterar att växtens karaktärer i alla avseenden stämmer med skogsskräppa, och Lennart genomför därför några dagar senare en totalinventering av skräpporna i parken med fokus på tomt- och skogsskräppor. Resultatet blir att det finns minst två stora och åtskilda bestånd av vanlig skogsskräppa

R. sanguineus var. *viridis* (se not!), men också att bestånden är uppblandade med underarter av tomtskräppa (åkertomtskräppa subsp. *obtusifolius* och mellantomtskräppa subsp. *transiens*). Lennart fann även hybriderna mellan tomtskräppa och skogsskräppa *R. obtusifolius* × *sanguineus*. Denna hybrid bildas lätt där föräldrarna möts (Snogerup 2000) men är inte tidigare känd från Södermanland.

Hur kommer det sig då att det överhuvudtaget finns skogsskräppa vid Tullgarn? Och hur länge har den funnits där? En näraliggande teori skulle vara att den kommit in med gräsfröblandningar, på samma sätt som många andra av de ovanligare växterna i parken. I så fall borde detta ha skett när parken renoverades i början på 1900-talet. Men detta motsägs av att Nils Hylander inte nämner något om skogsskräppan vid sin omfattande inventering av gräsfröinkomlingar vid Tullgarn på trettioalet (Hylander 1943). En annan, mer pikant teori, skulle vara att det är Måns Ryberg själv som vid något tillfälle har infört växten till parken, men sedan inte velat kännas vid det hela. Vare hur som helst med detta, nu växer i alla fall skogsskräppan vid Tullgarn och kommer säkert att bli ett varaktigt inslag i parkfloran. Belägg av skogsskräppan och dess hybrid har granskats av Thomas Karlsson och finns nu på Naturhistoriska Riksmuseet.

Vi lär oss än en gång att vi visserligen oundgängligen behöver experternas kunskaper, men att vi också ständigt måste vara beredda att ifrågasätta deras utsagor. Och att det lönar sig att förutsättningslöst och med öppna ögon åter bege sig till gamla kända växtplatser. Helst tillsammans med en förstagångsbesökare med oförvillade ögon – ett välfungerande botemedel mot hemmablindhet.

Lennart Karlén har i hög grad bidragit med information och till utformningen av artikeln. Tack till Thomas Karlsson för verifiering av bestämningarna och bidrag till texten, och till Johannes Lundberg för inscanning av belägget från Tullgarn.

Referenser

- Almqvist, E. & Asplund, E. 1937: *Stockholmstraktens växter*. Botaniska Sällskapet i Stockholm. Stockholm.
- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands flora*. SBF-förlaget. Uppsala.
- Hultén, E. 1950: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens Litografiska Anstalt. Stockholm.
- Hylander, N. 1943: *Die Grassameneinkömmlinge schwedischer Parke mit besonderer Berücksichtigung der Hieracia Silvaticiformia* [Gräsfröinkomlingar i svenska parker med särskild hänsyn till skogssfibblorna.] *Symbolae Botanicae Upsalienses* 7(1). Uppsala.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.
- Retzius, A. J. 1795: *Floræ Scandinaviæ Prodromus*. 2 uppl. Crusius. Leipzig.
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001: *Sörmlands flora*. Botaniska sällskapet i Stockholm. Stockholm.
- Snogerup, S. 2000: Rumex [arterna 7–23]. I B. Jonsell (red.), *Flora Nordica* 1. Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Stockholm.

Kontakt

Rolf Wahlström
rolfw44@yahoo.se

Lär dig känna igen fyra fina mossor!

PATRIK ENGSTRÖM OCH THOMAS KARLSSON TEXT
PATRIK ENGSTRÖM BILD

DE FYRA MOSSOR som vi presenterar här är vanliga i skogarna kring Stenhamra och Enskede där vi bor, och de bör vara lätta att finna på de flesta håll runt Stockholm. De är parvis lika men ändå lätta att skilja. När man väl kan några mossor blir man nyfiken på om de har några dubbelgångare, och hur man i så fall skiljer dem – och så är man på väg in i ett nytt fascinerande kunskapsområde. – En del av det vi beskriver behöver du en handlupp för att se.

Alla fyra är *pleurokarpa* bladmossor: de är rikt grenade och har ett nedliggande växtsätt där skotten ligger mer eller mindre horisontellt. Egentligen känns en pleurokarp mossa igen på att kapselskaften sitter på sidan av skottet (inte i toppen). Men kapslar finns långtifrån alltid; växtsättet brukar dock räcka för att skilja pleurokarper från *akrokarper* (vanligen ogrenade, uppräta och tuvbildande med kapslar i skottspetsen).

Kontakt

Patrik Engström
botanikpatrik@gmail.com
Thomas Karlsson
thomas.karlsson@nrm.se

Husmossa *Hylocomium splendens* sedd från sidan. Årets tillväxt bildar ett "tak" över fjolårets. Uppland, Stenhamra 2015-12-19.

Husmossa *Hylocomium splendens*, ett bestånd uppifrån. Uppland, Färingsö 2017-10-29.

Husmossa *Hylocomium splendens*

Denna mossa är mycket vanlig och växer ofta i barrskog. Den bildar glänsande, gröna eller brungröna härvor på diverse underlag. Våningar bildas genom att årets skott växer lodrätt upp från ovansidan av det gamla skottet. Efter ett par cm böjer det av i 90 graders vinkel och grenar sig fjäderlikt i ett plan, så att det blir som ett tak. Detta upprepas år efter år och mossan bildar på det sättet våningar, därav namnet husmossa. Stammen är tätt klädd av ett grönt ludd mellan bladen. Stambladen är svagt tandade och ser i handlupp ofta ut att sakna bladnerv. Den skarpögde kan med lupp urskilja två parallella bladnervor som når ungefär till mitten av bladet.

Pösmossa *Pseudoscleropodium purum*. Uppland, Torslunda 2017-10-28.

Pösmossa *Pseudoscleropodium purum*

Pösmossa är ganska lik väggmossa – rätt grov, enkelt grenig och bildar inte våningar. Den växer i friskt gröna mattor i gräsrik skogs- och hagmark. Stammen saknar ludd och är grön, inte rödbrun som hos väggmossa – ett helt säkert skiljemärke. Stambladen har en enkel och tydlig mittnerv som når strax ovan mitten i bladet. Stambladen har också en liten vass spets som nästan ser ditsatt ut. Slutligen är de starkt kupiga, så att skotten ser "pösig" eller svällande ut, efter lite övning en bra skiljekaraktär från väggmossa.

Väggmossa *Pleurozium schreberi*.
Uppland, Färingsö 2017-10-29.

Väggmossa *Pleurozium schreberi*

Väggmossan är glänsande som husmossa och de växer ofta tillsammans, men väggmossan ser lite grövre ut. Den är till skillnad från husmossa enkelt grenig (inte upprepat fjädergrenig) och bildar inga våningar. Den rödbruna stammen kontrasterar mot de ljusare bladen. Stammen saknar ludd. Stambladen ser otandade ut samt saknar spets. Liksom hos husmossa är bladnerven dubbel och svår att se i handlupp. En skillnad är att nerven hos väggmossa inte når upp till mitten av bladet.

Stor tujamossa *Thuidium tamariscinum*.
Uppland, Stenhamra 2017-04-09.

Stor tujamossa *Thuidium tamariscinum*

Stor tujamossa breder ut sig i stora, vackert djupgröna mattor på fuktig skogsmark. Mossan växer i våningar precis som husmossa. Den har också, liksom husmossa, tjockt ludd på huvudstammen. Skillnaden är att stor tujamossa är matt, rent grön och har ungefär hälften så stora blad som husmossa, som är glänsande och ofta brunaktigt grön. Stambladen hos stor tujamossa har en tydlig och kraftig mittnerv som når ända ut i spetsen av bladet. Skotten är tre gånger pargreniga.

Stor tujamossa är lätt att skilja från de andra tre arter vi nämnt, men i stället finns fler arter tujamossor som kräver mikroskopering för säker artbestämning. Dessa andra tujamossor är mindre och växer ofta uppe på stenar medan stor tujamossa oftast växer direkt på marken, gärna vid ett källflöde, vid basen av ett träd eller på nedfallna trädstammar.

Helgutflykt till Örskär den 9–11 juni 2017

KARIN HAULIN TEXT OCH FOTO (OM EJ ANNAT ANGES)

Havssälting växer utmed hela vår kustremsa liksom utmed de övriga nordiska ländernas kuster, ända upp emot Barents hav.

VID ÖRSKÄRSSUNDET, på norra Gräsö utanför Öregrund i Roslagen, samlades vi i väntan på passbåten som skulle ta oss den korta biten över till Örskär. Vi var 16 deltagare som hörsammat Upplands botaniska förenings inbjudan till en helgutflykt med temat orkidéer. I fyrbyn på norra delen av Örskär finns ett vandrarhem samt stugor att hyra. Boendena inrymmer totalt 30 bäddar och det finns möjlighet både att laga egen mat och att i förväg beställa måltider av syskonparet Katarina Utberg och Erik Beckman som driver vandrarhemmet. Trots att största delen av ön är naturreservat inskränker det inte allemansrätten att få tälta någon natt, men vi valde komfort den här gången och inkvarterade oss i vandrarhemmet. Vi fick själva transportera vår packning de 1,5 kilometrarna från hamnen, eftersom ön är förskonad från biltrafik.

Gamla odlingsrösen vittnar om odlarmödan i det ålderdomliga kulturlandskapet vid Maren.

Örskär är ungefär 400 hektar och utgörs av karg, flack natur med mycket berghällar och kala klippor mot havet, men där finns också andra naturtyper som t.ex. gamla slåtterängar och små tegar som fortfarande hålls i hävd. De inre delarna av ön täcks mestadels av torr tallskog men partier av lövskog och våta områden finns också. Marken är kalkrik och här uppges finnas 17 av landets orkidéer. I hållkar och gölar finns både blodiglar, gölgrödor och salamandrar.

När vi installerat oss tog vi tillsammans en kvällspromenad söderut på den västra stranden med utsikt mot solnedgången över fjärden Öregrundsgrepen. Vi hittade bland annat östersjötåg och strandloka. Några orkidéer: äkta ängsnycklar, blodnycklar, skogsnattviol, skogsnycklar, Jungfru Marie nycklar samt Adam och Eva. Vi såg även rosettjungfrulin, dvärgigelknopp och ett litet exemplar av månlåsbräken. I hållkaren simmade större vattensalamander *Triturus cristatus* i praktfulla brandgula parningsfärger. En kärrsångare *Acrocephalus palustris* sjöng vackert för oss i snåren och en svart röstjärt *Phoenicurus ochruros* gjorde oss sällskap vid stenmuren nedanför fyren. Vi hade också glädjen att på nära håll få se en gulhämpling *Serinus serinus* som vid ett par tillfällen åt maskrosfrön på gräsmattorna vid vandrarhuset, innan den blev bortjagad av en gulärla *Motacilla flava*.

Vi hade glädjen att ha med oss den unga lovande naturfotografen Jonathan Stenvall som här fotograferar en citronmätare.

Majvivan har heterostyla blommor med antingen kort eller långt stift, vilket skiljer den från bl.a. fjällvivan, *Primula scandinavica*. Detta exemplar har långa stift och man ser märket ytterst. På andra exemplar kan ståndarknapparna ses ytterst.

Under lördagen fortsatte vi vår exkursion genom skogen och det ålderdomliga kulturlandskapet förbi det gamla hemmanet Maren på centrala Örskär där vi bl. a. hittade knärot, tvåblad och skogsknipprot. Många lockades att fotografera de praktfulla majvivorna i dikeskanten på ången. Under 1800-talet bröts ny mark på Örskär i samband med en stor inflyttning till ön. Ännu syns spår av odlarmödan i form av odlingsrösen, stenmurar och gamla ängslador. Här på ångarna hittade vi en låsbräken som diskuterades länge. Kunde det vara nordlåsbräken *Botrychium boreale*? Så småningom konstaterades att det troligen var en avvikande månlåsbräken.

Kunskapen var bred bland deltagarna och experter inom olika områden delade generöst med sig från sina specialområden. Inte minst alla fjärilar, både färggranna och oansenliga, fängade vårt intresse. En citronmätare *Opisthoptis luteolata* blev grundligt fotograferad och vi gladdes oss åt många exemplar av ängsnåtfjäril *Melitaea cinxia*. Här vid Marens öppna gräsmarker fann sällskapets mykologer en brännfläck med stybbskål *Geopyxis carbonaria* och vårtsporig brandskål *Peziza subviolacea*. Här och där fanns även vårmusseron *Calocybe gambosa*, som trivs i den kalkrika marken.

Vi passerade några mindre kärr med tuvull, storsilesår, rundsilesår, vattenklöver och dybladträ, och vid lunchdags kom vi fram ur skogen och ut till klipporna vid havet i öster. Gölgröddor *Pelophylax lessonae* kväkte i små tjärnar och i hållkar. Längst ut mot havet fann vi en ny växtlokal för strandnarv, en nationellt minskande art som har sin svenska nordgräns just på Örskär. Vi fortsatte söderut och hittade flera exemplar av vitblommig gräslök, havsålting, havtorn, källört och ormtunga. Vid den igenväxande Alarängsviken fann vi ett tätt bestånd av lundskäfting och många vackra exemplar av äkta ängsnycklar. Strandmaskros och östersjömaskros noterades

Vi såg en bra bit över 200 arter på vår utflykt. Denna lista upptar några intressanta växter som vi såg på Örskär.

Ophioglossaceae – låsbräkenväxter

Botrychium lunaria
– månlåsbräken
Ophioglossum vulgatum
– ormtunga

Juncaginaceae – sältिंगväxter

Triglochin maritima – havssälting

Orchidaceae – orkidéer

Corallorhiza trifida – korallrot
Dactylorhiza sambucina – Adam och Eva
Dactylorhiza incarnata var. *cruenta*
– blodnycklar
Dactylorhiza incarnata var. *incarnata*
– äkta ängsnycklar
Dactylorhiza maculata subsp. *maculata*
– jungfru Marie nycklar
Dactylorhiza maculata subsp. *fuchsii*
– skogsnycklar
Epipactis helleborine
– skogsknipprot
Goodyera repens – knärot
Neottia nidus-avis – nästrot
Neottia cordata – spindelblomster
Neottia ovata – tvåblad
Platanthera bifolia subsp. *latiflora*
– skogsnattviol

Amaryllidaceae – amaryllisväxter

Allium schoenoprasum – gräslök

Typhaceae – kaveldunsväxter

Sparganium natans
– dvärgigelknopp

Juncaceae – tågväxter

Juncus balticus – östersjötåg

Cyperaceae – halvgräs

Blysmus rufus – rödsäv
Eriophorum vaginatum – tuvull

Poaceae – gräs

Brachypodium sylvaticum
– lundskäfting
Deschampsia bottnica – gultåtel
Hierochloë odorata subsp. *baltica* –
strandmyskgräs
Leymus arenarius – strandråg
Puccinellia capillaris – saltgräs
Sesleria uliginosa – älvväxing

Ranunculaceae – ranunkelväxter

Ranunculus bulbosus
– knölsmörbloffa
Ranunculus sceleratus
– tiggarranunkel

Crassulaceae – fetbladsväxter

Sedum album – vit fetknopp

Fabaceae – ärtväxter

Lathyrus palustris – kärrvial
Lathyrus vernus – vårärt

Polygalaceae – jungfrulinsväxter

Polygala amarella – rosettjungfrulin

Rosaceae – rosväxter

Agrimonia eupatoria – småborre
Cotoneaster suecicus
– rött oxbär

Elaeagnaceae – havtornsväxter

Hippophaë rhamnoides – havtorn

Brassicaceae – korsblommiga

Cardamine hirsuta – bergbräsma
Cardamine pratensis subsp.
paludosa – kärrbräsma

Droseraceae – sileshårsväxter

Drosera anglica – storsileshår
Drosera rotundifolia – rundsileshår

Caryophyllaceae – nejlikväxter

Sagina maritima – strandnarv
Silene uniflora – strandglim

Montiaceae – källörtsväxter

Montia fontana – källört

Primulaceae – viveväxter

Lysimachia maritima – strandkrypa
Lysimachia vulgaris – strandlysing
Primula farinosa – majviva
Samolus valerandi – bunge

Gentianaceae – gentianaväxter

Centaurium littorale – kustarun

Plantaginaceae – grobladsväxter

Veronica spicata – axveronika

Lamiaceae – kransblommiga

Mentha aquatica subsp. *litoralis*
– strandmynta

Lentibulariaceae – tätörtsväxter

Utricularia intermedia – dybläddra

Menyanthaceae – vattenklöreväxter

Menyanthes trifoliata
– vattenklöver

Asteraceae – korgblommiga

Artemisia campestris – fältmalört
Taraxacum balticum – östersjö-
maskros
Taraxacum suecicum – strand-
maskros
Tripolium pannonicum
– strandaster

Caprifoliaceae – kaprifolväxter

Valeriana locusta – värklynne

Apiaceae – flockblommiga

Angelica archangelica subsp.
littoralis – strandkvanne
Ligusticum scoticum – strandloka
Sanicula europaea – sårläka

Genom vandrarhemmets öppna fönster kunde vi blicka ut mot det mer än 270 år gamla fyrtornet och njuta av solnedgången över Öregrundsgrepen.

Korallrot har fått sitt namn av att dess rotlösa jordstam är grenad likt en korall. Den har bara lite klorofyll och är beroende av mykorrhiza.

också, båda tillhörande sektionen strandmaskrosor. När vi rundat Marängsudden hittade vi ett parti med riktigt stora gamla tallar och där fanns både talticka *Phellinus pini* och grovticka *Phaeolus schweinitzii*.

I spridda grupper strosade vi sedan utmed den södra stranden och förbi ett fint rikkärr tillbaka mot fyrbyn. Vi noterade nästrot, korallrot och spindelblomster och i och med det var vår lista över orkidéer på Örskär avprickad. Det var först på hemvägen över Gräsön på söndagen som vi bockade av helgens två sista orkidéarter: vit skogslilja *Cephalanthera longifolia* och guckusko *Cypripedium calceolus*, både vanlig och några stånd med helgula exemplar.

Innan det blev dags för lördagskvällens middag i vandrarhemmets matsal hade vi möjlighet att bekanta oss med Örskärs fyr

Den sällsynta arten liten jordstjärna *Geastrum minimum* coll. Arten har nyligen delats i flera, och man vet inte än vilken av de nya arterna som ska få bära namnet *G. minimum*. I Sverige har vi två arter av gruppen: Den minst sällsynta är *G. granulatum* och den går norrut till Torne lappmark. Den andra arten, *G. marginatum*, är i landet hittills bara funnen på ett fåtal platser på Öland och Gotland samt i Skåne. Exemplet på fotot är enligt Ulla-Britt Andersson och Mikael Jeppsson *G. granulatum*. Den har något större kristaller på rökbollen än den andra.

FOTO: ULF SWENSON

som fortfarande är i drift och är en av SMHI:s väderstationer. Efter ett blixtnedslag i den gamla träbåken som sedan mitten av 1600-talet ledsagat fartygen, byggdes 1740 det nuvarande fyrtornet. Istället för en trappa leder en spiralgång, en så kallad snäckgång, utmed fyrens insida upp till lanterninen längst upp. Utsikten ut över ön och havet är vidunderlig från det 33 meter höga tornet.

Under söndagen utforskade vi de sydvästra stränderna. Vi glädde oss åt vårklynne, rödsäv, gultätel, kärrvial och bunge. Men det mest spektakulära vi fann var 5 frukt-kroppar av den VU-listade arten liten jordstjärna *Geastrum minimum* i den sandiga enebacken. Den är ytterst sällsynt med endast några få fyndplatser men den kan hittas ute vid Upplandskusten, på kalkklippor eller kalkhaltig sand. De två växtlokaler närmast Örskår är Billudden-området, där liten jordstjärna hittats upprepade gånger under 1900-talet, och en grustäkt i närheten av Börstils kyrka, där den hittades 2016.

Nära den gamla hamnen på västra delen av ön fick vi möjlighet att studera en vanlig snok *Natrix natrix* som fångat en liten fisk som den hade mellan käkarna när den simmade bland de låga hållarna nära stranden. Här intog vi vår lunch och njöt av ett fantastiskt försommarväder. En mycket lyckad utflykt, fylld av flora och fauna av alla de slag, närmade sig sitt slut.

Kontakt

Karin Haulin
karinhaulin@gmail.com

Gråmalva *Malva thuringiaca* kring Uppsala

SEBASTIAN SUNDBERG TEXT OCH FOTO

Fig. 1. Gråmalva skiljs från rosenmalva och myskmalva genom grunt tre- till femflikiga blad med en stor mittflik samt blommor med tre breda, vid basen sammanväxta ytterfoderflikar och vanligen ljusare rosa kronblad. Den är också oftast mer högvuxen.

GRÅMALVA *Malva thuringiaca* tillhör en liten grupp av arter med tyngdpunkten i sin svenska utbredning i Uppland och Sörmland (75% av de ca 210 förekomsterna); andra exempel är sibirisk nunneört *Corydalis nobilis*, kungsängsilja *Fritillaria meleagris*, blek jordrök *Fumaria vaillantii* och nonnea *Nonea versicolor*. Den måste därmed ses som en regional ansvarsart i ett nationellt perspektiv. Den förekommer även med ett tiotal lokaler i Mälarens närhet i Västmanland samt kring Norrköping i Östergötland. Många av de största lokalerna är kring slott och herrgårdar. Den lokal där flest plantor räknats är Tidö slott i Västmanland (1718 exemplar 2002; Artportalen 2017). Normalt är antalet plantor litet på de 75 kvantifierade lokalerna: 40% av dem har endast ett exemplar och ytterligare 40% har 2–10 exemplar. Den först kända lokalen i Sverige är Vårdsätra, i Uppsalas södra utkanter, varifrån den publicerades av Linné 1761 (Hylander 1971). Arten finns ännu kvar där i ett stort bestånd i en väggkant med omkring 230 plantor, täckande ca 100 kvadratmeter längs en sträcka av 65 meter (Fig. 2).

Arten har sitt ursprung i östra Europas och västra Asiens stäppområden, men har odlats i Sverige som läke- och prydnadsväxt åtminstone sedan 1600-talet (Martinsson & Ryman 2007). Det kan tilläggas att samtliga i Sverige förekommande arter i familjen malväxter Malvaceae (utom skogsblind *Tilia cordata* och bohusblind *T.*

Fig. 2. En del av Sveriges primärlokal för gråmalva vid Vårdsätra. På lokalen räknades totalt 230 plantor i juli 2017.

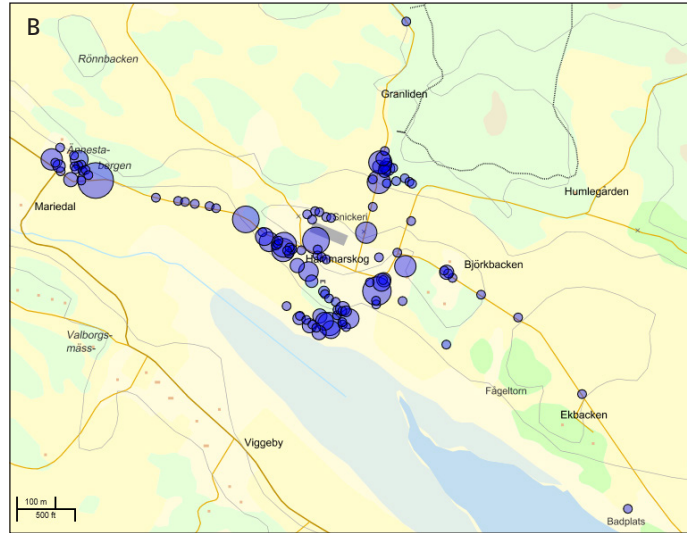
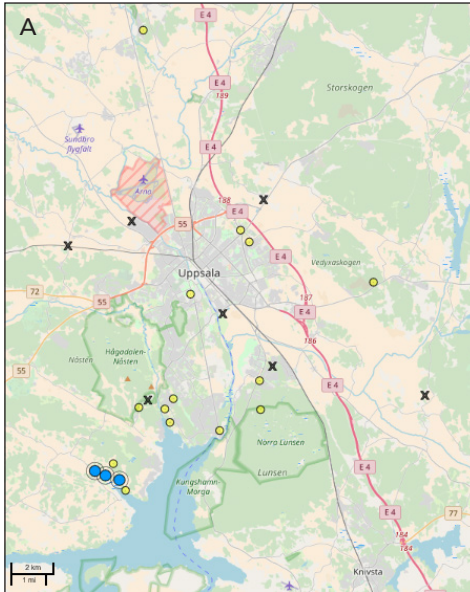

Fig. 3. Mina fynd av gråmalva *Malva thuringiaca* under 2017. Kartor från Artportalen med Open StreetMap (A) resp. Sverigekartan (S) som underlag.

A: Uppsala med omnejd. Gula cirklar markerar enstaka fynd. Blå markerar grupper av fynd (Hammarskogsområdet, se karta B). Svarta kryss markerar lokaler utan återfynd.

B: Hammarskogsområdet. Varje cirkel representerar en delokal, och ytan är proportionell mot antalet plantor (1 till 380).

platyphyllos) anses ha ett kulturursprung, även om det för många arter sträcker sig hundratals år bakåt i tiden – så är det för rosenmalva *Malva alcea*, skår kattost *M. neglecta* och vit kattost *M. pusilla*.

Gråmalvans svenska population är starkt fragmenterad och förekomsternas sammanlagda areal är liten. Därför är den nationellt rödlistad som Nära hotad (NT) enligt B-kriteriet, trots att populationen bedöms som stabil (ArtDatabanken 2015).

Gråmalva (Fig. 1) var för mig länge okänd. Först i augusti 2015 blev jag medveten om den och insåg då plötsligt att vi har tre regelbundet förekommande, storvuxna och rosablommiga *Malva*-arter, av vilka jag tycker att gråmalvan är den tjugigaste! Jag misstänker att jag har passerat den flera gånger i tron att det "bara" var en rosenmalva eller myskmalva. Efter att polletten trillat ner har jag sprungit på flera nya lokaler kring Uppsala under de senaste två åren.

Gråmalvorna kring Hammarskog

Först i juni 2017 fick jag se de stora mängderna gråmalva vid Hammarskog i Dalby socken, en mil söder om Uppsala (Fig. 3B). Jag blev nyfiken på hur många det kan finnas där, men inga kvantitativa uppgifter på individnivå fanns i Artportalen, mer än att Gillis Aronsson hade skattat täckningen hos många bestånd under sommaren 2015. Det blev till att åka ut och leta och räkna under några dagar i skiftet juli-augusti 2017. Att räkna antalet individ (plantor) är oftast ganska lätt, även om de ibland växer tätt, då varje individ vanligen växer busklik/ bukettartat från en gemensam pålrot. Dock kan antalet stammar vara stort, jag har räknat upp till 80 hos en enda planta.

Totalt fann jag 1490 plantor i 119 mer eller mindre separata och koordinatsatta delförekomster (Fig. 3B). Hammarskogsområdet är därmed den näst största lokalen i landet med omkring 30% av alla

räknade gråmalvor. Många nya delförekomster hittades, särskilt nedanför höjden, söder om herrgården. Den största delförekomsten finns öster om Ännesta, på sydsidan av vägen mot Hammarskog, där jag räknade 380 plantor, täckande ca 75 kvadratmeter längs en drygt 60 meter lång sträcka (Fig. 3B). Ytterligare två delförekomster kring Hammarskog hade omkring 100 plantor vardera, som täckte 20 resp. 25 kvadratmeter. Fyrtiosju av delförekomsterna höll endast 1 planta och medianförekomsten hade 3. De västligaste förekomsterna fanns i och omkring den övergivna trädgården vid Ännesta medan den östligaste fanns vid badplatsen på Dalbyvikens norra strand, motsvarande ett inbördes avstånd av 1,8 km fågelvägen (Fig. 3B). På endast en isolerad tidigare delokal, längst i nordväst, misslyckades jag med att återfinna gråmalva.

Återbesök på äldre lokaler

Vid återbesök på 15 tidigare lokaler i och kring Uppsala, som fanns rapporterade i Artportalen från de senaste 20 åren, återfann jag gråmalva på åtta medan den var utgången från sju. Lokalerna varifrån arten har försvunnit utgörs huvudsakligen av jordhögar eller tippar. I slutet av augusti 2016 hittade jag t.ex. sex välvuxna plantor av gråmalva vid en stor jordhög vid Vaksala Eke, NO Uppsala, men allt var bortschaktat när jag återbesökte lokalen i slutet av juli 2017.

Storvuxna, rosa malvor kring Uppsala 2017

Efter att jag bestämt mig för att göra en satsning på gråmalva så har jag sommaren 2017 gjort åtskilliga stopp längs vägar, när jag sett rosablommiga malvor, och en del riktade eftersök på lämpliga lokaler i Uppsalatrakten. Resultat: 22 lokaler för rosenmalva *Malva alcea*, 12 för myskmalva *M. moschata* (på de flesta rosablommig, vitblommig på endast 2–3 lokaler), 5 för gråmalva (alltså nyfynd) och 2 för mellanmalva *M. alcea* × *moschata* (hybriden mellan rosenmalva och myskmalva). På en lokal, öster om Gränby centrum, hittade jag samtliga fyra taxa, dvs. gråmalva (1 ex.), rosenmalva, myskmalva samt mellanmalva. På två andra lokaler, Gozzis grustag vid Högstaåsen, öster om Lövstalöt, samt på Vedyxatippen, hittade jag de tre arterna (ej mellanmalva).

Mellanmalva skiljer sig från föräldraarterna genom att ha långa stjärnhår som spretar ut på stammen (rosenmalva har tätt med tilltryckta stjärnhår medan myskmalva har glest med långa, rakt utstående hår) samt genom att ha delfruktar som endast är håriga på ovansidan men inte på utsidan där de ligger an mot foderbladen (rosenmalvans frukter är kala medan myskmalvans är håriga även på utsidan; Karlsson 2017).

Det är uppenbart att de flesta malvaförekomsterna har ursprung från sentida odling, samt att de ofta sitter på jordhögar och i vägkanter. I *Den nya nordiska floran* (Mossberg & Stenberg 2003) står det att gråmalva sällan odlas, men det verkar som om den finns på flera håll i trädgårdar, inte bara i Dalby – jag har sett den även i Bergsbrunna. Jag gissar att frekvensen av förvildade malvor ungefär motsvarar deras relativa odlade frekvens, dvs. att rosenmalva är vanligast i odling.

Fig. 4. Gråmalva i fin kultur-
miljö framför Hammarskogs
herrgård.

Skyddsbehov?

Gråmalva odlas i en hel del trädgårdar i Hammarskogsområdet (ej medräknade i sammanställningen). Generellt verkar man vårda sina gråmalvor väl i parken (Fig. 4) och i vägkanterna. På några gräsytor, väster om Hammarskogs herrgård, hittade jag dock klippta exemplar. Arten har en ganska bred ekologisk tolerans, även om de flesta förekomsterna växer relativt ljusöppet. Majoriteten sitter i vägkanter eller parkmiljöer men en del i gräsmarker, dikeskanter, åkerkanter, i f.d. åkermark, hållmarker och i skogsbryn. Gråmalva verkar ha lätt för att frösa sig, särskilt där marken har stört. Framtiden för arten ser ljus ut, kanske just tack vare att den är attraktiv och konkurrenskraftig.

Referenser

- ArtDatabanken 2015: *Rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken, SLU.
- Artportalen 2017: Rapportsystem för växter, djur och svampar.
ArtDatabanken, SLU. <https://www.artportalen.se/> [Uttag 2017-07-20]
- Hylander, N. 1971: Prima loca plantarum vascularium Sueciae. Första litteraturuppgift för Sveriges vildväxande kärlväxter jämte uppgifter om första svenska fynd. Förvildade eller i senare tid inkomna växter. *Svensk Botanisk Tidskrift* 64, Supplement.
- Karlsson, T. 2017: Rosenmalva, myskmalva och deras hybrid. Den botaniska skattkammaren. <http://www.euphrasia.nu/cribtest/Skattkammaren/>
- Martinsson, K. & Ryman, S. 2007: Hortus Rudbeckianus. An enumeration of plants cultivated in the Botanical Garden of Uppsala University during the Rudbeckian period 1655–1702. *Symbolae Botanicae Upsalienses* 35:1.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.

Kontakt

Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se

Floraväktarresa i augusti 2017

Fältgentiana, ryl och vit kattost i norra Stockholms län

JAN ANDERSSON TEXT OCH FOTO

FLORAVÄKTARRESAN 2017 GICK av stapeln den 12–13 augusti.

Avsikten var i första hand att besöka lokaler för fältgentiana *Gentianella campestris* subsp. *campestris* och då speciellt sen fältgentiana *Gentianella campestris* var. *campestris*, men vi besökte också några lokaler för ryl *Chimaphila umbellata* och vit kattost *Malva pusilla*. Artdatabanken hade annonserat om att de höll på med en analys av bevarandestatusen för vit kattost, så därför ville vi hinna med att inventera några lokaler som inte besökts på länge.

Fältgentiana

De flesta av länets lokaler för fältgentiana ligger i norr, i Vallentuna och Norrtälje kommuner. Norrtälje kommun är mycket stor och täcker en tredjedel av Stockholms län. Eftersom de flesta floraväktare bor långt från besökslokalerna så ordnade vi gemensam övernattnings i Älmsta, på vandrarhemmet Hagagården. Älmsta ligger tio mil norrut från Stockholm, nära Vaddö.

2016 hade varit ett bra år för fältgentiana, och jag hade då besökt de flesta någorlunda aktuella lokalerna i länet. Inför resan 2017 valde jag ut några lovande lokaler som dessutom var lätt tillgängliga med bil, utan alltför långa och tidsödande fotvandringar. Denna sommar hade det redan kommit rapporter om fältgentiana, både tidig och sen, från åtskilliga lokaler där den inte setts på länge, även i länets södra delar – säsongen artade sig ännu bättre än den föregående.

Fältgentiana är klassificerad som starkt hotad (EN). Arten är också med i ett ÅGP, Åtgärdsprogram för hotade arter, som pågår 2015–2019 (Lennartsson 2015). Den har omkring hundra aktuella lokaler i länet och under 2017 besöktes 76 av dessa. Under floraväktarresan 2017 besöktes 11 av lokalerna, tio i Norrtälje kommun och en i Vallentuna kommun.

Fältgentiana växer i länet huvudsakligen i följande typer av biotoper, alla kulturberoende: naturbetesmarker (hagar), slätterängar, kraftledningsgator och skogsbilvägar. När det gäller *naturbetesmarker* så är nötbete mest gynnsamt. Kor brukar undvika plantorna och betar allmänt mer varsamt än hästar och får. Speciellt brukar färbete, som ofta drivs alltför intensivt, försämra biotopen genom hårt bete och gödsling. *Slätterängar* ligger nästan alltid i naturreservat eller liknande, och tiden för slätter måste anpassas så att arten hinner gro, växa upp, blomma och

sätta frö. Sker slåttern för tidigt kan det bli problem med frösättningen. Fältgentiana växer gärna i *kraftledningsgator* under förutsättning att de röjs då och då. Slutligen etablerar den sig ofta utefter *skogsbilvägar* men även här försvinner den om vägrenarna får växa igen. Det kan tilläggas att den för närvarande rikaste lokalen för fältgentiana i länet är Arlanda flygplats, en biotop som kan ses som hävdad äng eller gräsmark.

Första dagen

Sju floraväktare deltog på resan, av vilka en hade börjat floraväcka under 2017. Träffpunkten var Brottbys infartsparkering i Vallentuna, längs E18. Planen var att besöka ett antal lokaler utefter vägen norrut mot Älmsta. Vädret var ganska ostadigt. I Brottbys började det duggregna och det regnade allt mer när vi gav oss iväg mot resans första lokal: Viby i Vallentuna kommun. Inte för att vädret spelar någon egentlig roll men det är alltid litet trevligare när solen skiner.

För att nå hagen i Viby behövde vi vandra någon kilometer längs en skogsväg. Det var regnställ och stövlar som gällde trots att regnet nu började avta, gräs och buskage var våta. Väl framme i hagen hittade vi efter ett tag flera olika delbestånd av fältgentiana. Hagen var ganska öppen med enstaka enar här och där. Deltagare som inte var så "inpejlade" på arten hade nu chans att bekanta sig med den ordentligt. Det mulna vädret gjorde att blommorna var halvslutna men efter lite övning så identifierades plantorna effektivt på håll. Totalt räknade vi till 184 plantor. Hagen var normalt nötbetad men inga kor syntes vid besöket.

Vädret blev allt bättre och till och med solen kom fram då och då. Resan gick vidare norrut. Hagen vid Viby följdes av fler – de flesta bestånd som vi sökte upp under resan finns i naturbetesmark. En sådan lokal nära Rimbo var en nötbetad hage på gården Söderäng. Antalet plantor var här 30 st vilket var mer än dubbelt så många som året innan. Trevligt, tyckte vi alla.

Hage med fältgentiana
Gentianella campestris subsp.
campestris i Nor, Vaddö, 2017.

Fältgentiana *Gentianella*
campestris subsp. *campestris* i
hagen vid Nor, Vaddö, 2017.

En lokal för fältgentiana *Gentianella campestris* subsp. *campestris* under igenväxning. Uppland, Rimbo, Svartkärret i kraftledningsgatan (södra lokalen) 2017.

Nära fastigheten Svartkärret finns lokaler för fältgentiana i kraftledningsgatan som passerar tvärs över grusvägen vi körde på. Vi kunde tyvärr konstatera att lokalerna var starkt hotade av igenväxning av bl. a. örnbräken *Pteridium aquilinum*, asp *Populus tremula*, berggrör *Calamagrostis epigejos* och strätta *Angelica sylvestris*. På den norra lokalen hade jag noterat ohävd redan året innan men räknat till 45 plantor – nu fann vi bara två, svårt trängda bland högväxterna. Även den södra lokalen var under igenväxning men där fanns ett antal små stigar där gentianan höll sig kvar. Vi diskuterar nu i Floraväckeriet om vi kan ordna röjning av lokalerna.

Vi körde därefter vidare i riktning mot Fasterna väster om Skedviken. Vid gårdarna Ubbystorp (nötbetad) respektive Bygget (fårbetad) påträffades

fältgentiana i en kortvuxen form anpassad till betestrycket. Bägge lokalerna såg ut att vara i gott skick, men det fordrades viss övning och skarp uppmärksamhet för att upptäcka alla småvuxna plantor. Vi konstaterade att fältgentiana verkligen är anpassningsbar t.ex. vad gäller blomningstid, växthöjd m.m., men det räcker inte för att hindra den snabba minskningen av lokaler och individer i länet.

Sista lokalen för dagen, slätterängen Karlbergs äng, hann vi också med. Ängen hade nyss slagits vilket gjorde det svårare att inventera, men fältgentianan påträffades i alla fall på flera ställen i ängen.

Väl framme vid vårt övernattningsställe och efter att ha lyft in vårt bagage och ordnat till sovplatserna, så gav vi oss till en grekisk restaurang i närheten som bjöd på utmärkt mat, och vi kände oss nöjda med både middagen och dagens resultat.

Andra dagen

Den andra dagen startade bra med solsken. Första besöket var hagen i Nor på Väddö. Hagen är nötbetad men grinden till hagen var nu öppen och inga kor syntes heller till. Hävden var det dock inget fel på. Vi kände alla att detta var en fantastisk plats – ett pastoralt landskap i ordets rätta bemärkelse. Vi behövde inte gå många steg förrän de första fältgentianorna dök upp. Sedan hade vi fullt upp med att räkna plantorna som fanns spridda överallt i den måttligt stora hagen. Vi hamnade till slut på 565 plantor, vilket blev rekordet under resan. Förutom fältgentiana hittades bl.a. skogsknipprot *Epipactis helleborine*, men det fanns också många vackra ängssvampar som vi tyckte borde inventeras vid annat tillfälle.

Den enda lokal där vi tyvärr behövde rapportera fältgentiana som "Ej återfunnen" var slätterängen Södermarken intill Trästabron

fäste på fastlandssidan. Ängen var slagen sedan en tid tillbaka och vi undrade om slåttern kanske skedde för tidigt. Året innan hade jag hittat gentianan ganska sparsamt som ett antal kortväxta plantor längs en stig som passerar tvärs genom ängen.

Sista lokalen för fältgentiana blev en liten ängsholme på norra Väddö, vid Byholma, där vi fann den utefter en stig. Tyvärr var här ganska igenväxt. Det är en lokal väl värd att vårda.

Ryl och vit kattost

Resten av dagen ägnades åt en lokal för ryl och några för vit kattost. Ryllokalen, också i Byholma på norra Väddö, visade sig vara i kanten av en sommarstugetomt. Rylen växte bland lingon på gammal skogsmark bara några meter från tomtens välskötta gräsmatta. 61 skott räknade vi in varav ett hade blommat i år. Det återstår att kontakta tomtägaren för att säkerställa att denne känner till beståndet.

Vit kattost växer i gamla gårdsmiljöer, helst skräpiga sådana, bland ogräs, rester av kreatursspillning, m. m. Här behövs social kompetens! Lokalerna är nämligen ofta belägna på privat mark och det gäller att knacka på, förklara ärendet, och vänligt be om tillträde. Oftast är det inget problem. Problemet kan istället vara att ingen är hemma: då kan det kännas tveksamt att gå in på tomten och inventera. Tänk om någon kommer hem och tror att vi är tjuvar. Det är viktigt att tala om vem man är och vad man håller på med så snart man ser någon person någonstans. Kan man kontakta ägarna innan är det naturligtvis utmärkt.

Vi åkte runt till tre gårdar som nu bedrev hästskötsel: Gryta, Väsby och Ösby. Tyvärr återfann vi inte vit kattost någonstans fast lokalerna här och var såg ganska lämpliga ut, framför allt inne i hästhagarna, där vi också visades runt av ägarna som var oroliga för att vi skulle störa deras hästar.

En av de lokaler för vit kattost jag valde bort när jag lade upp ruten var Ekeby gård. Här hittade floraväktaren Lisel Hamring någon månad senare 35 plantor. Det var 24 år sedan senaste avräkningen 1993, då Joakim Ekman registrerade 40 plantor. Arten verkar alltså hålla ställningarna där.

Den sista gamla lokalen för vit kattost, slutligen, i närheten av Råfsja gård nära Norrtälje, utgjordes av en jordavstjälpningsplats. Det vi imponerades av här var en formlig skog av kardvädd, men den vita kattosten lyste med sin frånvaro.

Nu började det regna och vi tyckte att det var dags att köra hem. Vi kände oss alla nöjda med årets floraväktarresa och tog många upplevelser med oss hem.

Vi gjorde resan inom ramen för Floraväktarverksamheten, med finansiering från Artportalen/Naturvårdsverket samt Länsstyrelsen i Stockholm (ÅGP - fältgentiana). Alla observationer är registrerade i Artportalen, både de positiva med ålder/status, antal funna individ, liksom de negativa med "Ej återfunnen". Dessutom kompletterades i vanlig ordning med uppgifter om biotopstatus, hävdbehov, mm.

Referenser

Lennartsson, T. 2015: *Åtgärdsprogram för fältgentianor i naturliga fodermarker*. Naturvårdsverket. Rapport 6681.

Vit kattost *Malva pusilla* från Färingsö, Ekerö kn, 2016.

Kontakt

Jan Andersson
jan@bsis.org

Samordnare för Floraväktariet
i Stockholms län

Stavsjön i Kila socken den 21 augusti 2017. Från höger i bild kommer ett brett tillflöde från Sägkärret (beläget ett par hundra meter åt NNO). En igelknopp med smala och platta flytblad finns i yttre delen av växtligheten, nära den fria vattenytan.

På spaning efter den igelknopp man trodde flytt

Flotagräset är vid god vigör i Sörmland

ROLF WAHLSTRÖM TEXT OCH FOTO

VID SENASTE SEKELSKIFTET angavs i Sörmlands flora (Rydberg & Wanntorp 2001) att flotagräset *Sparganium gramineum* förmodligen hade försvunnit ur landskapet. Nu vet vi bättre! Sommaren 2015 stötte jag oförhoppandes på ett stort bestånd med flotagräs i Finnsjön i skogarna söder om Åkers styckebruk (Wahlström 2016). I sjön fanns också plattbladig igelknopp *S. angustifolium* och hybriderna mellan dessa *S. angustifolium* × *gramineum*. Dessutom visade det sig finnas fyra andra noteringar om flotagräs i Sörmland efter 2002, mer om detta nedan.

I Sörmlands flora och i Riksmuseets herbarium har Lennart Karlén uppmärksammat flera noteringar från andra sjöar inom landskapet, men främst från slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet. Vi vet att flotagräs är en fylogenetiskt gammal art och att den sprider sig både med utlöpare och frön. Den har en nordlig, eurasiatisk utbredning (Hultén 1950) med både syd- och västgräns inom Sverige (förutom enstaka lokaler i Hedmark, Norge, några få kilometer från riksgränsen). Den håller sig troligen kvar i århundraden om inte växtbetingelserna förändras markant. Den vill inte ha konkurrens och växer därför i näringsfattiga sjöar på 1–2 meters djup. Den är lätt att upptäcka eftersom den vill ha öppet vatten och eftersom bladen, som visserligen är smala, ändå täcker ytor på minst några kvadratmeter.

Stavsjön

Inspirerade av fyndet i Finnsjön beslöt Lennart Karlén och jag att bege oss till några av de tidigare uppgivna lokalerna för att kontrollera förekomsterna. Vi lastade kanadensaren på taket och tuffade ner genom Sörmland till Stavsjön längst i sydväst, där vi hade noterat belägg från flera äldre observationer, den senaste från 1944. Det var en mestadels klar dag mot slutet av augusti, men lite svalt och blåsigt när vi lade i farkosten. Det fanns bra information om lokalens läge och där hittade vi också två bestånd, ca 5–6 kvadratmeter vardera, med smala, platta och långa flytblad, 2,8–4,8 mm breda. Trots noggrant letande hittade vi inga blomställningar, vilket innebär att vi inte kan bedöma vilken art, eller hybrid, som växte där nu. Men det vi såg skulle mycket väl kunna vara flotagräs, i så fall sannolikt samma klon som tidigare rapporterats. Förhoppningsvis kan vi göra ett nytt besök kommande år.

Virlången och Näsnaren

Efter detta begav vi oss några kilometer norrut mot sjön Virlången, där flotagräs noterats i samband med inventering av Länsstyrelsen 2012. Vi hindrades dock av avspärningar att ta oss ända fram till sjön och körde i stället en kort sträcka åt nordväst till sjön Näsnaren, där flotagräs rapporterats från en av vikarna 2009, även detta vid en inventering av Länsstyrelsen. Här gick det fint att lägga i kanoten, men något flotagräs fanns inte i den drygt 100 meter breda och cirka 600 meter djupa viken, och inte heller utmed angränsande strandpartier. Vi hade inte tid att undersöka hela sjön, men det måste göras om man helt ska kunna utesluta förekomst av flotagräs. Däremot kan vi med säkerhet konstatera att det inte finns något bestånd på den angivna lokalen.

Några dagar senare, i början av september, besökte jag den vik av Virlången där flotagräs har noterats. Jag inspekterade hela vattenytan med kikare och undersökte områden där det var svårbedömt vid en simtur i det ganska kyliga vattnet. Det fanns några exemplar av dvärgigelknopp i strandkanten, med smala, genomskinliga blad, men inget flotagräs.

Vi har varit i kontakt med Länsstyrelsen i Sörmland för att få besked om hur artbestämningen hade gått till. Tyvärr har vi fått vaga och ofullständiga svar, såvitt vi förstår på grund av bristfälliga inventeringsrapporter. Det kan inte nog betonas att det inte är tillfyllest att grunda artbestämning av flotagräs enbart på förekomst av långa, platta och smala blad. Det kan röra sig om andra *Sparganium*-arter eller hybrider. Om man dessutom endast funnit sådana blad i driften är det inte möjligt att över huvud taget säga något med säkerhet.

Lokal för hybriden mellan gles igelknopp och flotagräs *Sparganium emersum* × *gramineum*. Tre närbelägna bestånd utanför vassbältet med ett stort antal blomställningar. Redan på avstånd ser flytbladen ut att vara bredare än 3 mm. De är inte heller tydligt parallellt anordnade som hos flotagräset. Det ser rörigt ut. Ådran, Huddinge socken, 170909.

Gles igelknopp $\times$ flotagräs *Sparganium emersum* $\times$ *gramineum*. Honhuvudena sitter i bladvecken (eller deras skaft utgår därifrån) som hos flotagräset, men flytbladen är 4,5–8,8 mm breda och tydligt kölade ända mot spetsen. I förstoring ses att märket är 1,5 mm och antytt snedställt. Det innebär att växten är intermediär mellan föräldrarterna. Ådran, Huddinge socken, 170909.

Ådran

En vecka efter besöket vid Virlången åkte jag till Ådran i Huddinge kommun, varifrån flotagräs också uppgivits. Här fann jag på den angivna lokalen vid en liten badstrand ett bestånd av en igelknopp med relativt långa flytblad och med en blomställning som utgår från bladvecken, vilket är karakteristiskt för flotagräset. Men bladen var helt fel: de var för breda (5–8 mm) och tydligt kölade, vilket aldrig förekommer hos flotagräset. Belägg togs och visades för Thomas Karlsson, som direkt och övertygande kunde visa att det rörde sig om hybriden mellan gles igelknopp och flotagräs *S. emersum* $\times$ *gramineum*. Den tidigare artbestämningen kan ha varit felaktig.

När jag nämnde detta fynd för Henry Gudmundson berättade han att han själv sett smala flytblad på en annan plats i samma sjö. Trots att denna observation gjordes under inventeringen för Sörmlands flora kontrollerades aldrig observationen för att få en artbestämning. Jag blev förstås nyfiken och besökte Ådran på nytt ett par dagar senare. Mycket riktigt, cirka 150 meter från lokalen intill badplatsen fanns med några tiotal meters mellanrum tre bestånd med smala och långa flytblad. Efter en kort simtur kunde jag ta belägg med blomställningar från ett av bestånden. Dessa visade otvetydigt att det rörde sig om flotagräs, vilket har bekräftats av Thomas Karlsson.

Spaningen fortsätter

Så nu känner vi till två lokaler i Sörmland där det besvisligen växer flotagräs i stora bestånd: Finnsjön och Ådran. Det finns ingen anledning att tro annat än att arten funnits där under lång tid, och att påståendet i Sörmlands flora att arten skulle vara utgången därför var felaktigt redan vid utgivning. Den pessimistiska slutsatsen var sannolikt en följd av att inventering av svåråtkomliga vattenväxter inte prioriterades. Nu fortsätter vår spaning. Flera sjöar ska besökas under kommande år. Besöket bör göras på sensommaren eller förhösten så att blomställningarna får tid att utvecklas, för utan dem är korrekt artbestämning omöjlig.

Vatn i skogen

Var kan man förvänta sig att hitta flotagräs? I Lids flora (Lid 1974) finns en typiskt lakonisk formulering: "Vatn i skogen." Beskrivningen håller faktiskt ganska bra om man inte föreställer sig att det rör sig om stora, milsvida skogar. Viktigast är att det är en näringsfattig sjö och att det finns öppna vattenytor med litet stenskravel och dygt bottenmaterial på 1–2 meters djup. Det kan vara mitt inne i skogen som vid Finnsjön, men också i ett betydligt mer exploaterat område som vid Ådran, där en busstrafikerad väg stryker utmed sjön och där det finns både bostadshus och skogspartier utmed stränderna. Troligen ska sjön inte vara alltför liten och vi tror också att arten gynnas av att det är ett bra flöde i sjön. Om du

Växtplatserna för flotagräset och dess hybrid med gles igelknopp i sjön Ådran i Huddinge socken. Närmast badbryggan åt höger växer hybriderna. Flotgräsbestånden återfinns bortom de två stora tallarna till vänster i bild. Vägräcket syns bakom träden i strandkanten.

Flotagräset *Sparganium gramineum* har långa smala flytblad som oftast är parallellt ordnade i långa band. Bladen är 2–3 mm breda och helt platta utan köll. Bilden är tagen sent på växtsäsongen och blomställningarna ligger därför ner i vattnet. Ådran, Huddinge socken, 171012

skulle hitta minst meterlånga, smala (2–4 mm), platta, ej transparenta flytblad i en sådan sjö, så skulle vi uppskatta att få ett tips. Om du även hittar typiska blomställningar med blomhuvudena utgående från bladvecken, så bör du ta belägg och få bestämningen bekräftad, samt därefter rapportera i Artportalen.

Lennart Karlén har i hög grad bidragit till utformningen av artikeln. Tack till Thomas Karlsson för bestämning av samtliga belägg och införlivande i Riksmuseets samlingar. Lokalernas koordinater finns i Artportalen.

Referenser

- Hultén, E. 1950: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens Litografiska Anstalt. Stockholm.
- Lid, J. 1974: *Norsk og svensk flora*. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001: *Sörmlands flora*. Botaniska sällskapet i Stockholm. Stockholm.
- Wahlström, R. 2016: Paddling och botanik. Övrigt upptäckt av flotagräs i Sörmland. *Daphne* 27(1): 10–15.

Kontakt

Rolf Wahlström
rolfw44@yahoo.se

Luktsporre *Gymnadenia odoratissima* på sin enda lokal i Östergötland, Ombergssliden i Väversunda 8 juli 2010.

FOTO: ELLEN HULTMAN

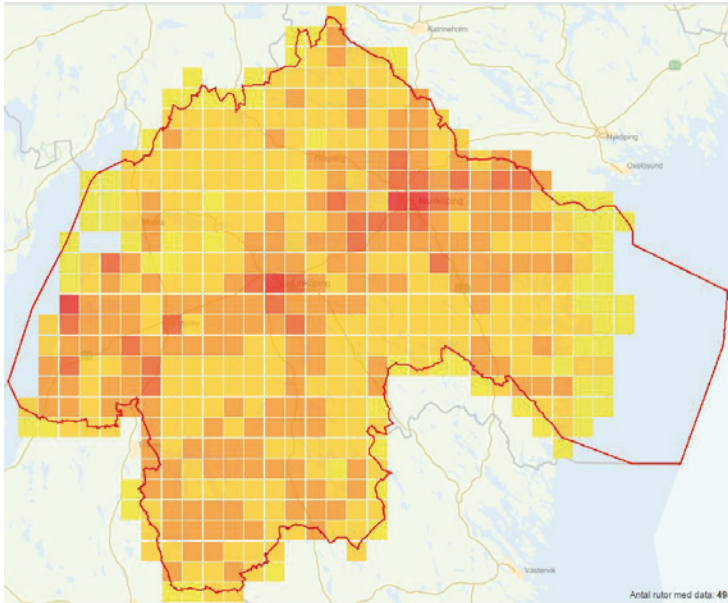
FÖRENINGEN ÖSTERGÖTLANDS FLORA bildades 2011 för att genomföra en ny inventering av landskapets kärlväxter. Det finns en lång botanisk tradition i landskapet, där Nils Conrad Kindbergs flora är en milsten i utforskningen av floran. Den första upplagan kom ut 1861 och följdes av ytterligare tre. Det var bestämningsfloror, främst avsedda för läroverken, men lokaler angavs för sällsyntare arter. Erik Genbergs flora 1977 (ny upplaga 1992) lade däremot tonvikt på redovisningen av utbredningar och lokaluppgifter. När vi sökte efter botaniska källor till den kommande floran hade vi dessutom lyckan att hitta ett i princip tryckfärdigt manuskript till en landskapsflora, sammanställt av Johan Haquin Wallman 1816 eller åren närmast före. Floran blev aldrig utgiven och manuskriptet har varit försvunnet. Det är förstås värdefullt, för det förlänger vårt perspektiv bakåt med mer än 50 år.

I det nuvarande projektet, som ska pågå åtminstone fem år till, deltar nästan 300 personer, men aktiviteten bland dessa är ojämn och just nu är det ca en fjärdedel av rapportörerna som står för en stor del (75 %) av fynduppgifterna. Deltagarna rapporterar i Artportalen och därför ordnar vi regelbundet kurser i hur man rapporterar. Uppgifterna granskas (valideras) fortlöpande.

Taxonomiskt är ambitionsnivån hög. Vi vill få namn på så många kollektorer som möjligt i apomiktiska grupper, och vi försöker även få en bild av utbredningen av underarter och varieteter, åtminstone ner till kommunal nivå.

Vi har nu få vita fläckar kvar, som framgår av kartutdraget från Artportalen, och även om vissa delar av landskapet nog kommer att förbli ofullständigt inventerade är prognosen ändå att vi kommer att få en god bild av arternas utbredning i Östergötland. Just nu är vi uppe i drygt 288.000 uppgifter om 2.362 arter, inklusive 191 arter av maskrosor *Taraxacum* och 154 av hökfibblor *Hieracium*. Dessa apomiktiska släkten hade vi inte klarat utan hjälp av specialisterna Hans Rydberg respektive Torbjörn Tyler och Tommy Nilsson.

I år kommer vi att ordna ett inventeringsläger i skärgården i senare delen av juli. Varje sommar har vi flera dagsexkursioner till ofullständigt inventerade rutor. Deltagare från andra landskap är varmt välkomna. På vår hemsida (ostgotaflora.se) finns vårt program och övriga fakta om föreningen.

Skala: 1–287 288–574 575–861 862–1148 1149–1435 arter

Antalet funna kärlväxarter
2010–2018 i 5 × 5 km-rutor i
Östergötland. Från ArtPortalen.

Alla uppgifter från Östergötland i Artportalen kommer projektet till godo. Vill du hjälpa oss kan du kompletteringsinventera i sommar. Gå in på Artportalen, se ut en atlasruta nära dig med få uppgifter. Till hjälp kan du skriva ut en lista på vilka arter som är kända därifrån. Det går också att få en "önskelista" på vad som är funnet i grannrutorna men inte i den valda. Alla bidrag är välkomna – men meddela till min e-postadress om du planerar en sådan insats!

Kontakt

Kjell Antonsson
kjell.antonsson@home.se

Ebbe Zachrisson hedersledamot i Botaniska Sällskapet

Botaniska Sällskapet i Stockholm hade årsmöte 19 mars och utsåg då Ebbe Zachrisson, Uppsala, till sin hedersledamot. Ebbe har gjort stora insatser för kännedomen om, och vården av Upplands flora. Med stor flit och uthållighet, generositet och uppfinningsrikedom har han drivit på och inspirerat till slutförande och uppföljning av Projekt Upplands flora och till bättre arbete med hävdbetingade slätter- och betesmarker.

Botaniststafetten: Sebastian Sundberg

Växterna är ett äventyr med många ansikten!

En begynnande fågelskådare och botanist uppe i trädgårdens stora päronträd på Tiundagatan i Uppsala i mitten av 1970-talet. Under päronträdet hade vi en fågelmatning som syntes fint från köksfönstret.

FOTO: IRA SUNDBERG
(trädklätrarens syrra, som gärna hänger med och botaniserar då och då!)

JAG VÄXTE UPP i en familj med ett stort djur- och naturintresse. Min pappa var veterinär; min mamma hade samma utbildning men, som så ofta på den tiden, blev hon hemmafru med många barn (vi var sex syskon). Vi hade husdjur (hundar, burfåglar, sköldpaddor och fiskar), massor med krukväxter och en stor trädgård. Varje sommar under tio års tid tillbringade jag en månad på min mosters och morbrors lantställe i den sydvästfinska innerskärgården, där fiske upptog en stor del av tiden. Det förstärkte säkert min närhet till naturen.

Jag tog nog mina första riktiga steg mot att bli biolog och botanist när jag var tio år. Då började min storebror Putte ta med mig ut på fågelskapader och initierade mig i Fältbiologerna. Min bästa kompis hade flyttat till USA med sin familj så det fanns en stor lucka att fylla i livet. Från och med hösten 1976 var jag fast som skådare med Övre Föret/Årike Fyris utanför Uppsala som ivrigt besökt hemmalokal. I början var jag nog mest ett påhäng på brorsan och hans kompisar, men med tiden fick jag ett eget kontaktnät med exempelvis Björn Svensson, Ulrik Lötberg, Joakim Hellquist (numera Djerf), Håkan Andersson, Owe Rosengren, Robert Ekman och Martin Amcoff. Flera av dessa har sedan styrt in på "den rätta vägen" och är nu botanister eller naturvårdare sedan många år.

Fältbiologerna – en livets skola

Fältbiologerna och skådningen var viktiga för att få en känsla för naturen och känna sig hemma där, och de väckte också intresset för naturvårdsfrågor. Jag har svårt att tänka mig ett bättre sammanhang för att skapa natur- och miljöengagerade, artkunniga och självständiga ungdomar än Fältbiologerna.

Jag tyckte redan från tidigt 1980-tal att det var roligt att inventera – fågelatlasrutor som vi cyklade till fast de låg tre mil nordväst om stan, våtmarker, odlingslandskap och sumpskogar. Men fågelskådandet gav i längden inte tillräcklig stimulans. Uppland är ett landskap med få bra och nyckfulla sträckdagar, jämfört med exempelvis Öland, Gotland och Skåne. Mot mitten av 1990-talet hade jag lärt mig det mesta om vad som kunde ses var och när. Fågelskådandet blev en tröttsam jakt på fåtaliga "highlights" i form av sällsynta arter och kryss. Min morgontrötthet tog också ut sin rätt och min hörsel började så småningom försämrans. Fortfarande är dock fågelskådandet alltid med mig men mer passivt, kikaren finns alltid till hands, den första januari inleds alltid året med en rejäl skådarrunda, och fåglarna är ofta den mest lättillgängliga sysslan på utlandsresan.

Kul med fältförsök, och särskilt när familjen hjälper till. Här är Isak, Mia och Selma med och tömmer en zeppelinare på helium (jodå, vi testade våra "Kalle Anka-röster" i det utströmmande heliumet ...!) på Ryggmossen, Åkerlänna i augusti 2010. Zeppelinaren lyfte upp sporfällor för att jag skulle få reda på hur mycket sporer som når högre höjder och sedan är tillgängliga för långdistansspridning. På Ryggmossen har jag spenderat flera månader av mitt liv.

FOTO: SEBASTIAN SUNDBERG

Ett spirande växtintresse

Björn Svensson var nog den i skådargänget som först började visa intresse för växter, efter att ha blivit "upplyst" av Mats Thuresson. Redan i början av 1980-talet började vi titta på orkidéer, som ju kändes exotiska och var förhållandevis lätta att känna igen med Bo Mossbergs och Sven Nilssons bok *Nordens orkidéer* i ryggsäcken. Orkidéer fanns det ju gott om vid heta norduppländska fågellokaler som Ledskär och Örskär samt, inte minst, på södra Öland.

Under 1980-talet var ändå växterna mest en kuliss för fåglarna, samtidigt som jag lade mycket tid på musicerande (reggae, "film"-musik och progressiv rock). Det vände när jag läste B- och C-floristikkurserna på naturvetarprogrammet vid Uppsala universitet under ett par somrar i början av 1990-talet. Vägled av nestorn Lena Jonsell "klev jag över tröskeln", och efter att ha sett och nycklat 800 arter under en fyraveckorskurs kunde jag plötsligt känna igen det mesta.

Efter floristikkursen tog jag och mina kursare Lotta Stuesson (numera Saetre och informatör vid Uppsala botaniska trädgård) och Peter Saetre en ruta i projektet Upplands flora i gränstrakterna mellan Jumkil och Bälunge socknar nordväst om Uppsala. Upplandsinventeringen blev inkörsporren till det "riktiga" växtintresset: det var spännande samtidigt som vi gjorde nytta, och inventerandet blev en värdefull träning i att lära sig läsa naturen och vilka växter man kan förvänta sig i en viss miljö. Det fortsatte med en grannruta på Ulleråkers allmänning i främst Jumkils socken, samt kompletteringar i två rutor kring Hargs bruk i nordöstra Uppland, där jag och min fru Mia hyrde ett sommarhus under tio år. – Som inventerare i Uppsalatrakten hade jag god hjälp av Erik Almquists *Flora upsaliensis*.

Korallrev byttes mot våtmarker

Från början ville jag bli marinbiolog. Jag hade sett Jacques Cousteaus undervattensfilmer under 1970-talet och samlade sedan sexårsåldern på exotiska snäckskal, ofta inköpta av morsan i Eaton's Shellshop i London

eller av farsan på resa i Afrika. Dock gjorde min astma att jag inte fick ta dykarcertifikat (detta var på 1980-talet – idag hade det gått bra, med bättre medicinering), så jag fick lägga om mina framtidsplaner och valde en annan blöt miljö.

Redan som skådare fascinerades jag av våtmarker – exotiska och artrika miljöer i vardagslandskapet. Istället för hav blev det myrar, och mitt ämne blev sporernas ekologiska betydelse hos vitmossor. På "Växtbio" (Växtbiologiska institutionen, numera Avdelningen för växtekologi och evolution vid Evolutionsbiologiskt centrum) gjorde jag examensarbete och doktorerade, med Håkan Rydin som lysande och lyhörd handledare. Jag och min kursare och doktorandkollega under många år, Urban Gunnarsson (numera på länsstyrelsen i Dalarna och ordförande i Dalarnas Botaniska Sällskap) blev invigda i *Sphagnum* av den legendariske professor Hugo Sjörs som ännu var mycket aktiv på Växtbios seminarier.

Forskning och utveckling

Efter disputationen i november 2000 forskade jag i ytterligare drygt tio år. Med finansiering från CBM (Naturvårdskedjan) kunde jag arbeta vidare med våtmarker, inte minst rikkärr och deras restaurering. Parallellt jobbade jag med åtgärdsprogrammet för rikkärr. Därefter fick jag en forskningsrådstjänst där jag kunde fördjupa mig i hur arter sprider sig i tid och rum – med mina vitmossor som modell. Det var spännande att få utveckla och testa nya metoder för att besvara de ekologiska frågeställningarna. Jag planerar en sammanfattande artikel om detta i SBT (*Svensk Botanisk Tidskrift*) inom några år.

Jag håller fortfarande på lite med myrar och vitmossor – sedan 2017 är jag gästprofessor på Northeast Normal University i Changchun i Kina. Det var en riktig kick att besöka ett antal rika myrar där, i andra änden av vår stora euroasiatiska kontinent. Där fanns många gamla bekanta, främst bland mossorna, men också många för mig nya, exotiska och udda växter.

När mina forskningspengar började sina under 2011 så dök en jobbannons upp om att ArtDatabanken söker en kärlväxtansvarig. Jag längtade efter något annat – som forskare tvingas man lägga onödigt mycket tid och energi på att söka pengar, och dessutom hade jag en intensiv period av undervisning bakom mig. (Undervisning kan vara mycket stimulerande, inte minst utbytet med studenterna, men i större mängd även bli rätt så betungande.) Jag skickade in en ansökan – och fick tjänsten, en riktig drömarbetsplats för en naturvårdsengagerad artnörd!

ArtDatabanken – ett naturvårdsnav

På ArtDatabanken har jag fått chansen att arbeta tillsammans med många duktiga art- och naturtypsexperter, inte minst min mentor Mora Aronsson. Bland annat har jag fått arbeta med rödlistan, som har haft så stor betydelse i naturvården sedan 1980-talet. Att vara delaktig i Artportalen är också väldigt inspirerande.

Det har varit intressant att upptäcka även den kvantitativa delen av botaniken, dvs. hur mycket vi har av olika arter, räknat som både antalet lokaler och antalet exemplar på varje lokal. Dessa siffror, och deras

trender från år till år, är avgörande fakta i rödlistebedömningar och EU-rapportering. Jag fick en grundlig övning i kvantitativ floristik genom den analys av floraförändringar som skett mellan två inventeringar av Upplands flora, och som Johanne Maad, Lena Jonsell, Per Stolpe och jag publicerade i SBT 2009.

Inventering är spännande och nyttigt – men beroendeframkallande

Under senare år har jag varit med och inventerat rutor för floraprojektet i Pite lappmark och "vita fläckar" i Lule lappmarks skogsland. Att inventera triggas någon slags jaktinstinkt, vilket innebär total närvaro och fokus på här och nu. Jag försöker läsa naturen med den kunskap och erfarenhet som jag har samlat på mig, och kan nog bli smått manisk – flera av mina medexkuranter har under åren klagat på att jag fikar för sällan, eller inte alls ...

Jag har lärt känna floraväxteriet och blivit enveten floraväktare själv. Det är spännande att försöka nosa upp en art på en plats där den inte varit sedd på flera år. Ibland hinner jag också njuta(!), ofta tack vare min kompaktkamera som hjälper mig att fånga det vackra, inte sällan i det lilla.

Kul upptäckter

På ett sätt kan det vara lika spännande och stimulerande att besöka en soptipp eller en artrik ruderatmark som ett fint rikkärr eller en välskött betesmark – inte minst för omväxlingen. Första besöket

Min favoritväxt? I alla fall det växtsläkte som jag har ägnat mest tid och energi åt under närmare 20 års forskning. *Sphagnum*, med sina kanske 300 arter i världen och ca 45 i Sverige, är verkliga superorganismer! De har en enorm spridningsförmåga och skapar sitt eget och många andra arters livsrum – myrarna – vilkas kolinlagring i sin tur reglerar jordens klimat. Här krattvitmossa *Sphagnum centrale* med mogna sporkapslar i augusti 2010. En ny Nationalnyckelvolym med vitmossor, björnmossor och sotmossor är under produktion på ArtDatabanken!

FOTO: SEBASTIAN SUNDBERG

Inventering av vita fläckar i skogslandet kring Murjek, Lule lappmark i juli 2013. Huvudbonaden är en mygghuva som behövdes då det var otäckt mycket mygg där denna sommar. Jag får dock aldrig problem med kliande myggbett längre efter att ha blivit immun vid fågelinventering i sumpskogar åt Upplandsstiftelsen under två somrar i början av 1990-talet. För mig är inventerande som att "släppa in en femåring i en godisbutik".

FOTO: LARS FRÖBERG

Kontakt

Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se

på Vedyxatippen, öster om Uppsala, gjorde jag i slutet av 1990-talet tillsammans med några av mina ursprungliga skådarkompisar. Det blev en riktig ögonöppnare, med många nya växter som det var en utmaning att bestämma.

Jag har haft turen att få göra flera spännande fynd av sällsynta eller dåligt kända arter. Det har lärt mig att kolla i alla möjliga källor innan jag rapporterar en ny bekantskap eller annan svårbestämd art på Artportalen. Man kan hitta arter som inte står i florin, så ibland kan det krävas djupdykningar i den botaniska litteraturen för att få reda på vad det är för något. Inom "runderatbotaniken" är jag ännu en novis, men under 2018 sprang jag på inte mindre än fyra i landet relativt nya arter, som saknas i de vanliga flororna (en av dem var till och med ny för Norden, risbräsma *Cardamine occulta* – presenterad i förra numret av *Daphne!*).

Andra växtmiljöer

Från att ha haft en förkärlek för blöta och fuktiga biotoper, från sumpskogar (där jag inledde min bana som professionell biolog när jag inventerade deras fågelfauna åt Upplandsstiftelsen under ett par somrar i början av 1990-talet) till myrar och särskilt rikkärr, så har jag under de senaste åren ägnat en hel del tid åt deras hydrologiska motsats – åsarnas tallskogar, där jag letat och floraväktat ryl *Chimaphila umbellata*, mosippa *Pulsatilla verna* och, nu senast, "platta" lumrar. De senare kanske resulterar i en ny artikel, då det verkar som om vi har en hel del mellanlumner *Lycopodium zeileri* i Uppland, en art som har varit förbisedd här då den är mycket lik plattlumner *L. complanatum*.

På senare år har jag även blivit tänd på urban naturvård och dess potential, efter att ha sett den positiva utveckling som har skett på Berthåga kyrkogård i Uppsala västra utkanter efter anläggningen av närmare 20 hektar ängsmark där kring millennieskiftet.

Arter i det sociala sammanhanget

Jag har funderat på varför det känns så stimulerande att se nya arter. Jag tror att det blir som att lära känna nya människor – att få nya bekantskaper som dessutom inte kräver något i gengäld. Som i sociala sammanhang får jag en djupare vänskap med vissa än med andra. Vissa blir mytiska långt innan jag sett dem genom att jag har läst om dem och sett bilder, de står för något speciellt – exempelvis norna *Calypso bulbosa*, som jag hoppas få se i verkligheten i år. Dessa vänskaper skapar sedan en vilja att värna om arterna, förutom det självklara att värna själva naturen, som vi behöver för att överleva och må bra. Det är lätt att förstå varför äldre kulturer besjälade och mytologiserade naturen och dess olika varelser och aspekter.

Jag hoppas få fortsätta upptäcka och "nörda" ner mig i nya fenomen, det må sedan vara att förstå enskilda arters förekomster och dynamik, att känna igen dem eller att bedöma hur deras framtid i landet ser ut. Jag hoppas att fler upptäcker det verkliga äventyret i naturen och arterna. Framgången med Pokémon Go skvallrar om att yngre generationer tycker om att vara ute. Kanske kan de lockas att även jaga riktiga "Pokémon" (arter alltså) med bonusen att detta kombinerar nöje med nytta. Jag hoppas bara att tröskeln till artkunskapen inte är för stor.

Kontaktuppgifter till floraväktaransvariga

AB-län Jan Andersson
Nybodagatan 5, 171 42 Solna
jan@bsis.org 070-674 68 39

C-län Mora Aronsson
Övergrans kyrkväg 8, 746 93 Bålsta
mora.aronsson@habonet.net 0171-52208

D-län Bo Karlsson
Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
bovil@telia.com 0150-391 97

Eva Grusell
Horn Sköthagen 9, 611 93 Nyköping
eva.grusell@icloud.com 070-544 45 31

Styrelse 2018

Ordförande Magdalena Agestam
magdalena@bsis.org
08-649 15 69

Vice ordförande Jan Andersson
jan@bsis.org 070-674 68 39

Sekreterare Yolanda Karlsson
yolanda@bsis.org 0720-26 59 41

Kassör Måns Persson
mans@bsis.org 073-588 22 27

Ledamöter Bo Eknert
bo@bsis.org 0737-66 93 08
Anders Erixon
anders@bsis.org 0730-25 09 55
Henry Gudmundson
henry@bsis.org 08-712 80 45
Birgitta Sang
birgitta@bsis.org 073-892 48 63

Styrelse 2018

Ordförande Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se
0702-31 77 85

Vice ordförande Anneli Sandström
anneli_sandstrom@hotmail.com
0706-21 70 04

Sekreterare Karin Haulin
karinhaulin@gmail.com
0705-58 83 14

Kassör Roger Andersson
roger.p.andersson@slu.se
070-351 50 41

Ledamöter Mora Aronsson
mora.aronsson@habonet.net
0171-522 08, 070-668 26 82

Anders Jacobson
Anders.Jacobson@slu.se
070-432 29 87

Cecilia Rätz
Cecilia.ratz@gmail.com
070-516 81 81

Johanna Sköld
johanna.skold@skola.uppsala.se
0705-53 63 40

Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63

Karin Wiklund
karinwiklund@telia.com

Daphne

ÅRGÅNG 29:1 2018

Innehåll

- 1 Ledare – *Sebastian Sundberg*
- 2 Skogsskräppan är etablerad vid Tullgarn
– *Rolf Wahlström*
- 5 Lär dig känna igen fyra fina mossor!
– *Patrik Engström* och *Thomas Karlsson*
- 8 Upplands botaniska förening. Helgutflykt till Örskär
den 9–11 juni 2017 – *Karin Haulin*
- 14 Gråmalva *Malva thuringiaca* kring Uppsala
– *Sebastian Sundberg*
- 18 Floraväktarresa i augusti 2017. Fältgentiana, ryl och
vit kattost i norra Stockholms län – *Jan Andersson*
- 22 På spaning efter den igelknopp man trodde flytt.
Flotagräset är vid god vigör i Sörmland
– *Rolf Wahlström*
- 26 Föreningen Östergötlands Flora – *Kjell Antonsson*
- 28 Botaniststafetten: Sebastian Sundberg. Växterna är ett
äventyr med många ansikten

Föreningsnyheter

- 27 Ebbe Zachrisson hedersledamot i Botaniska Sällskapet

Omslag: Husmossa *Hylocomium splendens*. Foto *Patrik Engström*